

Henryk Dubowik

ORGANIZACJA I WYPOSAŻENIE BIBLIOTEK SZWEDZKICH

Podczas dwu wyjazdów do Szwecji w latach 1976 i 1977 miałem możliwość zapoznania się z działalnością różnych typów bibliotek w tym kraju. Dzięki uprzejmości kolegów szwedzkich zdołałem uzyskać liczne informacje dotyczące organizacji pracy oraz różnorodnych usprawnień technicznych. Nawiązałem również kontakty w sprawie wymiany wydawnictw oraz wykonałem przeźrocza nowoczesnych pomieszczeń bibliotecznych. O bibliotekach w Szwecji ukazały się już u nas dość liczne relacje.¹ Zadaniem niniejszego sprawozdania jest uzupełnienie ich materiałami aktualnymi.

W Bibliotece Królewskiej w Sztokholmie /Kungliga Biblioteket/ zostałem przyjęty przez dyrektora Uno Willersa, noszącego tytuł Bibliotekarza Państwa /Riksbibliotekarie/, który też przewodniczy z urzędu Szwedzkiej Radzie Bibliotek Naukowych. Zainteresował się on osobiście celem mojego pobytu i ułatwił mi nawiązanie kontaktu z innymi placówkami.

Biblioteka Królewska, pełniąca funkcje szwedzkiej biblioteki narodowej, powstała w XVI wieku z prywatnych kolekcji królów szwedzkich. Najstarsze zachowane katalogi pochodzą z 1564 i 1571 roku. Włączano do niej zdobycze wojenne /zwłaszcza Gustawa Adolfa i Karola X/ i zakupy zagraniczne, już w 1661 roku przyznano jej egzemplarz obowiązkowy. Część książek wywiozła jednak po abdykacji królowa Krystyna /dziś znajdują się w Bibliotece Watykańskiej/, część uległa zniszczeniu podczas pożaru pałacu królewskiego w 1697 roku, w wiekach XVIII i XIX zdołała się jednak biblioteka na nowo podźwignąć dzięki nowym darom z prywatnych zbiorów kolejnych królów. W roku 1877 zbudowano dla niej specjalny budynek, w którym po 100 latach już się pomieścić nie może, mimo dobudowanych podziemnych magazynów. Na początku wieku XIX miała 30 tysięcy książek, przy końcu tego stulecia - 300 tysięcy, obecnie - prawie półtora miliona. Książki z magazynów do wypożyczalni

i czytelnicy dostarczane są automatycznie w specjalnych pojemnikach /rycina 1/. Schemat tych połączeń przedstawia rycina 2. Mimo stosowania magazynowania zwartego część zbiorów trzeba było przerzucić do biblioteki składowej w Bålsta pod Sztokholmem. Dostęp do nich zapewnia regularna komunikacja samochodowa.

W Bibliotece Królewskiej działa 8 głównych oddziałów: Rękopisów, Szwedzkich Książek Drukowanych, Druków Obcych, Książek Rzadkich, Grafiki i Map, Fonoteki Narodowej, Udostępniania i Informacji. Ósmym oddziałem jest Instytut Bibliograficzny, którego zadaniem jest opracowanie szwedzkiej bibliografii narodowej, centralnego katalogu książek zagranicznych w bibliotekach naukowych oraz drukowanych kart katalogowych dla tych bibliotek. Obecnie wdrażany jest system informacji komputerowej LIBRIS /Library Information System/, którego centrum ma się znajdować w Bibliotece Królewskiej, a końcówki - w poszczególnych bibliotekach naukowych. Dotychczasowe doświadczenia wykazały jednak, że redagowanie katalogów i bibliografii metodami tradycyjnymi jest znacznie szybsze. Elektroniczne maszyny cyfrowe zapewniają natomiast możliwość błyskawicznego uzyskiwania informacji.

Biblioteka Królewska gromadzi wszystkie książki szwedzkie i Szwecji dotyczące, natomiast z literatury zagranicznej - głównie dzieła z zakresu szeroko pojętej humanistyki.

Biblioteka Uniwersytecka w Sztokholmie powstała w roku 1960 z połączenia kilku specjalnych bibliotek naukowych, zajmuje obecnie pomieszczenia zastępcze w nowym gmachu Uniwersytetu. Budynek ten został zbudowany na kształt grzebienia: w "trzonku" znajdują się instytucje o charakterze ogólnym, jak rektorat i biblioteka, natomiast poszczególne fakultety umieszczone zostały w "zębach". Taki układ zapewnia bardzo dogodną komunikację wewnętrzną. Umieszczenie budynku na stoku góry spowodowało ponadto, że jego część ogólna jest stosunkowo niska, podczas gdy fakultety są wielopiętrowe. Biblioteka składa się właściwie z ciągu specjalistycznych czytelnicy zintegrowanych z magazynami z wolnym dostępem do półek. W części centralnej każdego pomieszczenia znajdują

się regały, natomiast z obu stron, pod oknami - stoliki dla czytelników. W najbliższym czasie ma powstać odrębny gmach Biblioteki Uniwersyteckiej, którego plany są już gotowe. Biblioteką kieruje obecnie Polak, doc. dr Adam Heymowski.

Biblioteka Uniwersytecka w Lund znajduje się w budynku z roku 1907, który później wielokrotnie modernizowano, dobudowując przede wszystkim liczne magazyny. Dzięki wprowadzeniu telewizji przewodowej można było ograniczyć ilość dyżurujących bibliotekarzy. Jeden pracownik kontroluje bowiem większą ilość pomieszczeń przy pomocy kilku monitorów telewizyjnych.

Biblioteka Wyższej Szkoły Rolniczej w Ultunie pod Upsalą /Jordbrukets högskolor och SVA Ultunabiblioteket/ otrzymała nowy budynek w 1977 roku. Składa się on z trzech kondygnacji. Na najwyższej działa wypożyczalnia i informacja, umieszczono tam również bibliografie i katalogi. Ażurowe schody metalowe prowadzą w dół do czytelni połączonej z magazynem. Różne typy stołów, stolików oraz foteli lub krzeseł rozmieszczone są między regałami przy poszczególnych działach. Zapewnia to zarówno dogodny dostęp do półek, jak i możliwość pracy w pewnej izolacji, co nie jest osiągalne w dużych salach czytelnianych. Pracownicy naukowcy mogą korzystać także ze specjalnych kabinek, które znajdują się w części centralnej tego magazynu-czytelni. W kondygnacji podziemnej zgromadzone są systemem swartym rzadziej używane materiały biblioteczne, wieleletnie ciągi czasopism itp. Wszystko to łatwo dostarczyć na górę przy pomocy kilku wind.

Państwowa Biblioteka Psychologiczno-Pedagogiczna w Sztokholmie /Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek/, kierowana przez panią Elin Ekman, pierwszego bibliotekarza /Förste bibliotekarie/, wydaje rocznik informacyjny, zawierający streszczenia angielskie szwedzkich publikacji z dziedziny psychologii i pedagogiki, oraz abonuje mikrofiszę systemu ERIC ze Stanów Zjednoczonych /Educational Resources Information Center/ z kompletnymi tekstami publikacji na tematy pedagogiczne. Pozytywowe odbitki tych mikrofisz dostarczane są bezpłatnie na zamówienia bibliotek, odpłatnie natomiast - indywidualnym czytelnikom.

Szczególnie różnorodną działalność prowadzi Biblioteka Miejska w Sztokholmie /Stockholms Stadsbibliotek/, zorganizowana w 1923 roku. Oprócz gmachu głównego, zbudowanego w 1928 roku, ma 32 filie, w tym 22 z oddziałami dla dzieci i młodzieży/, 13 bibliotek dziecięcych połączonych ze szkolnymi, 45 - w szpitalach i innych instytucjach, 400 punktów bibliotecznych oraz 2 bibliobusy, mające 50 stałych przystanków. Na szczególną uwagę zasługuje nowoczesna czytelnia /Läsesalongen/ otwarta w 1971 roku w reprezentacyjnym centrum miasta, w Domu Kultury /Kulturhuset/. Oprócz znacznego zbioru książek i czasopism bieżących czytelnia ta dysponuje kilkunastoma miejscami do odbierania muzyki przez słuchawki z dowolnie wybranej taśmy lub płyty.

Tendencja do umieszczania biblioteki w jednym budynku z innymi instytucjami społecznymi i kulturalnymi widoczna jest również w mniejszych miejscowościach. W Hovsjö pod Sztokholmem biblioteka publiczna i szkolna zintegrowana jest w ten sposób ze szkołą, kościołem, salą zebrań, salą gimnastyczną, pływalnią, kinem itp.

W bibliotekach publicznych zaczynają również wchodzić w użycie komputery. System BUMS /Bibliotekstjänsts Utlaningsutrustning och Mediakontroll System/ umożliwia nie tylko automatyczną rejestrację wypożyczeń, dzięki odpowiednim paskom sygnalizacyjnym, naklejanym na każdą kartę czytelnika i każdą książkę. Wystarczy elektronicznym "ołówkiem" przesunąć po tych paskach i wszystkie dane zostały zakodowane w pamięci komputera, który nawet automatycznie drukuje upomnienia w razie niedotrzymania terminu zwrotu. Paski sygnalizacyjne i aparat rejestrujący widoczne są na rycinach 3 i 4. Katalogi w systemie BUMS dostarczane są w postaci kaset mikrofilmowych. Rola bibliotekarzy sprowadza się więc do okresowej wymiany kasety w czytniku mikrofilmowym. We wszystkich bibliotekach stosujących ten system książki mają te same numery.

Działalność bibliotek szwedzkich jest dwutorowa. Biblioteki naukowe tworzą sieć odrębną i dotowane są przez państwo, biblioteki publiczne i szkolne natomiast są zależne od samo-

rządów i niekiedy bywają nawet łączone. Obie sieci prowadzą niezależne prace bibliograficzne i katalogowe oraz wprowadzają odmienne systemy informacji komputerowej.

Biblioteki szwedzkie należą do przodujących w świecie pod względem wyposażenia. Wszystkie placówki naukowe i większe publiczne dysponują regałami do magazynowania zwartego, zapewniającymi znaczną oszczędność miejsca. Regały te przesuwane są ręcznie lub elektronicznie. W jednym ruchomym segmencie znajdować się może od 2 do 8 regałów /ryc. 5 i 6/. Produkcją ich i instalacją zajmuje się znana firma "Electrolux". Bardzo estetyczne są również standardowe regały drewniane i metalowe umieszczane w magazynach-czytelniach.

We wszystkich typach bibliotek stosowany jest w zasadzie wolny dostęp do półek w magazynach połączonych z czytelniami. Dominuje w związku z tym działowy układ księgozbioru oparty na bardzo przejrzystym systemie klasyfikacji z oznaczeniami literowymi. Integrację magazynu i czytelni widzimy więc zarówno w bibliotekach naukowych /np. w Ultunie/, jak i publicznych /jak np. w Miejskiej Bibliotece w Lund/. Tradycyjne sposoby udostępniania stosują z konieczności jedynie biblioteki mieszczące się w starych budynkach /Królewska w Sztokholmie, Uniwersytecka w Lund/. W tym wypadku starano się zapewnić szybki automatyczny transport książek.

Biblioteki naukowe korzystają z kart drukowanych przez Bibliotekę Królewską /przygotowywanych obecnie przez komputer/, ale dysponują również automatycznymi powielaczami. Dla bibliotek publicznych i szkolnych, jeżeli nie należą do systemu BUMS, karty przygotowuje centralnie i dostarcza wraz z zamówionymi książkami instytucja Bibliotekstjänst /Służba biblioteczna/. Wszystkie większe biblioteki dysponują nowoczesną aparaturą kserograficzną /produkcji jakońskiej lub firmy Rank-Xerox/, niektóre z nich mają również czytniki sprzężone z kopiarkami. Bardzo dobre są czytniki do mikrofilmów, o stosunkowo niewielkich gabarytach, dostępne w każdej czytelni naukowej, oraz specjalne czytniki do mikrofilmów kasetowych - katalogów.

W bibliotekach publicznych i szkolnych nie prowadzi się w ogóle inventarzy książek. Jedynym spisem jest katalog. Książki mało wykorzystywane lub zniszczone są przekazywane na makulaturę po wyrwaniu karty tytułowej. We wszystkich bibliotekach - także szkolnych - abonowane są liczne czasopisma zagraniczne, głównie w językach: angielskim, francuskim i niemieckim. W większych bibliotekach publicznych znajdują się też czasopisma polskie. Wybór książek w języku polskim jest natomiast niewielki i dość przypadkowy.

Tak pod względem wyposażenia w sprzęt, jak i pod względem zaawansowania systemów automatycznej rejestracji danych - biblioteki szwedzkie stoją od naszych o wiele wyżej. Należałoby dążyć do zorganizowania importu niektórych urządzeń /regały "compactus"/ lub podjęcia licencyjnej produkcji krajowej. Projekty typowych budynków bibliotecznych powinny również uwzględniać przyjęte w Szwecji zasady rozplanowania pomieszczeń.

P r z y p i s y

- ¹ Np. artykuły Stanisława Kubiaka w "Zeszytach Naukowych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu", nr 38: Biblioteka, z. 2.

